WINSUM

gemeentebeschrijving
regio Hogeland

Monumenten Inventarisatie Project provincie Groningen

colofon

uitgever : Provincie Groningen

samenstelling
en lay-out : J.T. Possel, kunsthistoricus
M. van der Werff, sociaal-geograaf
J.B. Wolters, stedebouwkundige

INLEIDING

De gemeentebeschrijving van Winsum is ontstaan in het kader van het Monumenten Inventarisatie Project (MIP). Dit project is geïnitieerd door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en uitgevoerd door de provincies. Het heeft als doel een globaal overzicht te geven van de stedebouw en bouwkunst uit de periode 1850-1940. De inventarisatie is per provincie, gebiedsgewijs aangepakt. Voor de provincie Groningen waren dat de volgende gebieden: het Hogeland (inclusief de gemeente Slochteren), het Westerkwartier, het Oldambt, de Veenkoloniën en het Gorecht.

Om greep te krijgen op het inventarisatiegebied is de volgende methodiek ontwikkeld:
1 er is een regiobeschrijving gemaakt van elk van de hierboven genoemde gebieden, die een algemeen kader biedt voor de uitgevoerde inventarisaties;
2 in samenhang daarmee is per gemeente een gemeentebeschrijving opgesteld, die nader ingaat op de ontwikkelingen in die gemeente;
3 verder zijn door middel van veldwerk structuren en objecten uit de betreffende periode geïnventariseerd. De inventarisatie heeft tevens als toetsing gediend van de regio- en gemeentebeschrijving.

In de gemeentebeschrijving van Winsum wordt in het kort een beeld geschetst van de ontwikkelingsgeschiedenis van de gemeente tot 1940. De volgende aspecten komen hierbij aan de orde:

1 begrenzing en ligging van het gebied
2 ontstaansgeschiedenis
3 grondgebruik
4 infrastructuur
5 nederzettingsstructuur.

Na deze ontwikkelingsschets van de gemeente wordt tenslotte in hoofdstuk 6 doel en methodiek van het stedebouwkundig veldonderzoek en de inventarisatie van de bouwkunst weergegeven.

Bij de totstandkoming van deze gemeentebeschrijving en de inventarisatie hebben wij van de kant van de gemeente alle mogelijke medewerking ontvangen. Wij willen haar hiervoor hartelijk bedanken.

J.T. Possel
M. van der Werff
J.B. Wolters

Inhoudsopgave

GEMEENTEBESCHRIJVING WINSUM

1 Ligging.....1

2 Ontstaansgeschiedenis.....2
2.1 Geologische geschiedenis.....2
2.2 Bewoningsgeschiedenis.....3

3 Agrarisch grondgebruik.....4

4 Infrastructuur.....6
4.1 Landwegen.....6
4.2 Waterwegen.....6
4.3 Tram- en spoorwegen.....7
4.4 Overig vervoer.....8

5 Nederzettingsstructuur.....9
5.1 Algemeen.....9
5.2 Nederzettingsstructuur per dorp.....11
- Winsum.....11
5.3 Verspreide bebouwing.....15

INVENTARISATIE

6 Inventarisatie stedebouw en bouwkunst.....16
6.1 Stedebouwkundig veldonderzoek.....16
- Stedebouwkundige typologie Winsum
6.2 Gebied met bijzondere (stedebouwkundige) waarden17
- 1: Stationsweg/Hoofdstraat W./Bellingeweer....17
- 2: Uitbreiding Obergum.....20
- 3: Uitbreiding Winsum.....22
6.3 Inventarisatie van de bouwkunst.....24

LITERATUURLIJST.....25

EENRUM

BAFLO

LEENS

EZINGE

ADORP

BEDUM

De Meeren

Takkeboos

Renum

Maarhuizen

Maarhuizen

Italië

Rodan

Onderdendepsterweg

Steenfabr.

Obergum

Winsum

Steenfabr.

Muusstelweg

Steenfabr.

Sporwegen

Nimmer dor

Schiphelsterzijl (Sl)

Schilligeham

Hunzezicht

Weidelust

Groenhave

Tjum

Winsumermeeden

Oude Diepe

Velcum

Alinghuizen

Watsinge

meer

Kl Garnwerd

Garnwe

De Raken

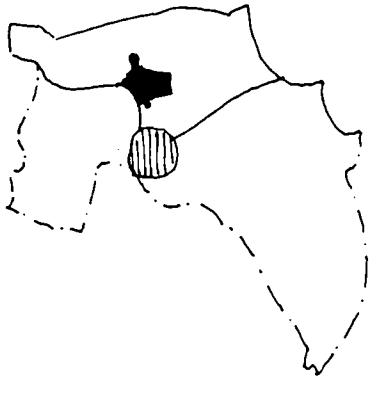

GEMEENTE WINSUM

0 1 2

GEMEENTEBESCHRIJVING WINSUM

1 Ligging

De gemeente Winsum ligt in het midden van de regio Hogeland. Het gebied wordt in het zuiden begrensd door de gemeenten Adorp en Ezinge, in het westen door Leens, in het noorden door Baflo en Eenrum en in het oosten door Bedum. Het grondgebied van de gemeente beslaat 2795 ha.

Het enige dorp in de gemeente is het gelijknamige Winsum, bestaande uit de oude kern en de buurten Bellingeweer en Obergum. De verspreide bebouwing bestaat uit de gehuchten Alinghuizen, Klein Garnwerd, Maarhuizen, Ranum en Schilligeham en verder uit verspreid liggende boerderijen en (arbeiders)woningen.

Na de gemeentelijke herindeling op 1 januari 1990 vormt Winsum samen met de gemeenten Adorp, Baflo en Ezinge de nieuwe gemeente Winsum.

2 Ontstaansgeschiedenis

2.1 Geologische geschiedenis

De vorming van het gemeentelijk grondgebied heeft plaatsgevonden vanaf 1000 voor Christus. Tijdens een transgressiefase (= periode waarin de zeespiegel stijgt) tussen 1000-600 voor Christus wordt door sedimentatie een langgerekte kwelderwal gevormd. Deze kwelderwal loopt vanuit het zuiden in noordelijke richting en buigt dan naar het oosten toe af. Ten westen van de kwelderwal bevindt zich de Hunzezeeboezem, waar de rivier de Hunze in de Waddenzee uitkomt.

Tijdens een transgressiefase van 300-600 na Christus dringt de zee via diverse niet gesloten geulen in de kwelderwal, o.a. tussen Winsum en Obergum, het daarachter gelegen gebied binnen. Hierbij wordt een relatief dun pakket zware klei afgezet, de zgn. knipklei.

In de periode 850-1000 na Chr. ontstaat de Lauwerszee en komt er een westelijke aansluiting met de Hunze: het Reitdiep. De oorspronkelijke zeeboezem van de Hunze is dan al gedeeltelijk dichtgeslibd.

Tot de eerste bedijkingen (vanaf 1100) staat het gebied onder invloed van de getijdewerking van het rivierwater, waarbij in de overstromingsvlakte van het Reitdiep zware klei wordt afgezet.

Deze ontwikkelingen hebben geleid tot een gebied waarin van west naar oost de volgende grondsoorten voorkomen:

- In het Reitdiepdal: kalkarme klei en zavel (= zandige klei).
- De kwelderwal bestaat uit kalkarme klei, die geleidelijk naar het westen toe overgaat in zware zavel.
- Ten oosten van de kwelderwal varieert de grond van kalkarme knipklei tot kalkarme zavel. Deze grond is achter de kwelderwal afgezet in een gebied dat lange tijd onder water heeft gestaan en bevat ook nu nog veel natrium afkomstig uit het zeezout.

Dat dit laatste gebied lang onder water heeft gestaan is o.a. te wijten aan de lage ligging ervan: plaatselijk dalend tot -0,8 meter N.A.P. Ter plaatse van de kwelderwallen komen hoogten voor tot +1,9 meter N.A.P. De wierden en dijken vormen uiteraard een uitzondering hierop.

2.2 Bewoningsgeschiedenis

De eerste bewoners in dit gebied vestigden zich waarschijnlijk zo rond 600 voor Christus op de kwelderwal. De voortdurende overstromingen noodzaakten hen tot het ophogen van hun woonplaatsen, waardoor wierden ontstonden: o.a. Obergum en Winsum. De bewoners bleven eerst op de hoogst gelegen delen wonen, maar later werden ook de lagere delen in gebruik genomen. Dit was mogelijk door de aanleg van dijken die het zeewater tegenhielden. Zo werd het Reitdiep in de twaalfde en dertiende eeuw bedijkt. Een belangrijke bijdrage hiertoe werd geleverd door de monniken van het klooster te Aduard. Naast de aanleg van dijken hielden de kloosterlingen zich ook bezig met het in cultuur brengen van het gebied.

Na de aanleg van dijken traden er problemen met de afwatering op. Het gebied rondom Obergum, Baflo, Warffum en Middelstum kon niet meer naar het wad afwateren en moest een andere weg volgen: richting Winsum. De toevloed van water werd zo groot dat er in 1459 besloten werd om een nieuw afwateringskanaal van Winsum naar het Reitdiep te graven (Winsumerdiep). In dit kanaal werd een zijl (= sluis) aangelegd: de Schaphalsterzijl. Sinds de afsluiting van het Reitdiep van de zee in 1877 is de betekenis van deze zijl sterk afgenomen. De afwatering vindt tegenwoordig nog steeds plaats van het Winsumerdiep naar het Reitdiep, dat op zijn beurt het water naar het Lauwersmeer afvoert.

3 Agrarisch grondgebruik

Kenmerkend voor het gebied het Hogeland is de omslag van gras- naar bouwland in de tweede helft van de negentiende eeuw. Oorzaken hiervan waren o.a. de veepest, de verbetering van de waterbeheersing, de invoering van kunstmest en de grote vraag naar landbouwprodukten. Niet in alle gemeenten van het Hogeland vond echter een duidelijke omslag plaats. Winsum is een voorbeeld van zo'n gemeente.

AGRARISCH GRONDGEBRUIK GEMEENTE WINSUM

jaar	% akker-bouw	% gras-land	% tuin-bouw	tot. opp. cultuurgrond (ha)
1815	27,4	72,6		2565,46
1833	40,5	58,6	0,9	2595,53
1862	53,8	46,2		1977,38
1885	42,9	56,3	0,9	2598,46
1930	27,0	72,4	0,6	2563,81

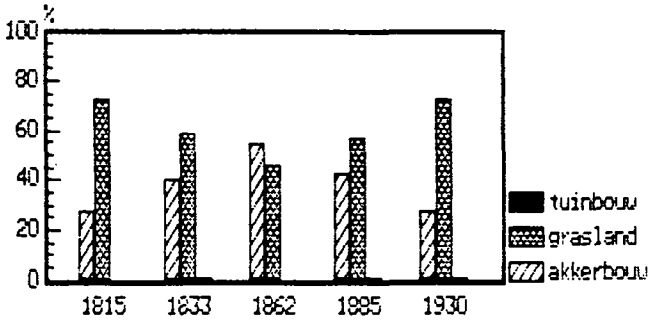

bron: E.W. Hofstee (1985)

Uit de cijfers blijkt dat in 1815 het grootste deel van de totale oppervlakte cultuurgrond gebruikt wordt als grasland. Daarna treedt een verschuiving op in de richting van akkerbouw en in 1862 is er meer bouwland dan grasland. Deze omslag zet echter niet door, want in 1885 is de meeste grond weer in gebruik als grasland. In 1930 is het percentage zelfs weer gestegen tot het peil van 1815, ruim 72 procent.

Eén van de redenen waarom de omslag niet heeft doorgezet is de oude kleigrond in de gemeente Winsum. Deze grond is minder geschikt voor akkerbouw dan de jonge zeekleigrond in het noorden. De oude kleigrond bezit in een deel van de gemeente ook nog natrium (zie paragraaf 2.1), waardoor het bodemmateriaal een sterke samenhang heeft en slecht water doorlaat. De grond is erg hard en moeilijk fijn te maken, hetgeen bezwaarlijk is voor de akkerbouw. In verband met de slechte doorlaatbaarheid van de grond was het noodzakelijk de percelen een bol oppervlak te geven, wat gebeurde door grond naar het midden van het perceel te brengen. Deze zogenaamde 'kruinige' percelen werden voorzien van greppels, zodat het regenwater sneller kon worden afgevoerd.

Zoals al eerder is opgemerkt, vond de eerste bewoning op de hogere delen in het gebied plaats. De oude kreken en prielen werden als perceelsscheiding gebruikt, waardoor de basis voor de zgn. onregelmatige blokverkaveling ontstond. Na de aanleg van dijken werden er sloten gegraven (vóór de dijkaanleg had dat weinig zin wegens dichtslibbing) en ontwikkelde zich een meer rationeel verkavelingspatroon: de regelmatige blokverkaveling.

Door ruilverkavelingen heeft het oude verkavelingspatroon wijzigingen ondergaan. Deze ruilverkavelingen hadden tot doel een zo rationeel mogelijke indeling van het land te krijgen met een minimum aan belemmering bij de bewerking van het land met machines. Hierbij kwamen grotere en beter gevormde kavels tot stand.

Kwam er rond 1850 in de gemeente Winsum zowel onregelmatige als regelmatige blokverkaveling voor, in 1980 is deze laatste het overheersende verkavelingstype. In het Reitdiepdal is nog steeds een mozaïekvormig verkavelingspatroon te zien, samenhangend met de oorspronkelijke loop van de rivier.

4 Infrastructuur

4.1 Landwegen

De wegenstructuur in de gemeente Winsum wordt bepaald door:

- de aanwezigheid van de kwelderwal
- het daarop gelegen dorp Winsum
- de aanwezigheid van waterwegen
- de ligging van gehuchten en boerderijen

Rond 1850 lopen er vanuit het dorp Winsum in alle windrichtingen verharde wegen, hetgeen duidt op de regionale handelsfunctie die het dorp in vroeger tijden vervulde. Vanuit het zuiden komt de belangrijke wegverbinding van de stad Groningen met Winsum, Baflo en Warffum. Deze weg heeft tussen Winsum en Baflo een afslag naar Mensingeweer (gem. Leens). Langs het Winsumerdiep loopt een trekweg die al in 1659 was verhard. Naast het Mensingeweersterloopdiep ligt een verharde weg en even ten noorden van het Winsumerdiep loopt er een van Winsum-Obergum richting Onderdendam.

In de periode 1850-1940 breidt het verharde wegennet zich nog iets uit. De meeste gehuchten en boerderijen zijn dan via een verharde weg bereikbaar. De weg langs het Mensingeweersterloopdiep verliest haar functie door de toenemende concurrentie van de paardetram. In 1928 wordt de weg van Groningen via Winsum naar het noorden, om het dorp heen gelegd. Hierdoor hoeft het doorgaande verkeer niet meer midden door het dorp te rijden.

Voor het gebruikmaken van de wegen moest tot het begin van de 20ste eeuw vaak tol worden betaald, waarvoor speciale tolhuizen werden gebouwd. Een voorbeeld hiervan uit circa 1895 staat (nog steeds) in Bellingeweer.

4.2 Waterwegen

In de gemeente Winsum komen de volgende waterwegen voor:

- Mensingeweersterloopdiep (gegraven tussen 1600-1850)
- Omsnijdingskanaal (gegraven in 1858)
- Oude Ae (gegraven tussen 1600-1850)
- Reitdiep (van oorsprong natuurlijk, deels vergraven en gekanaliseerd)
- Tinallinger maar (natuurlijk)
- Wetsinger maar (natuurlijk, vergraven tussen 1600-1850)
- Winsumerdiep (deels gegraven rond 1200, deels in 1459)

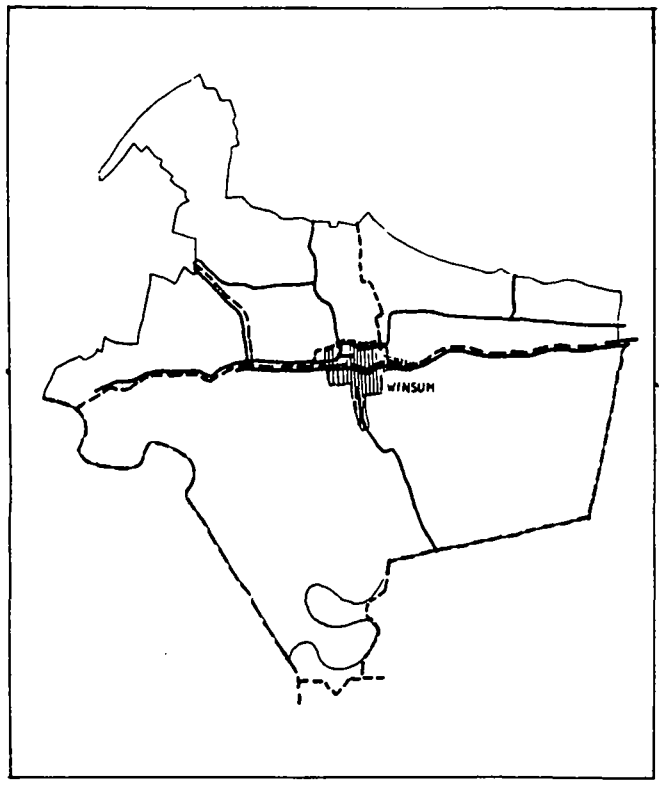

±1850

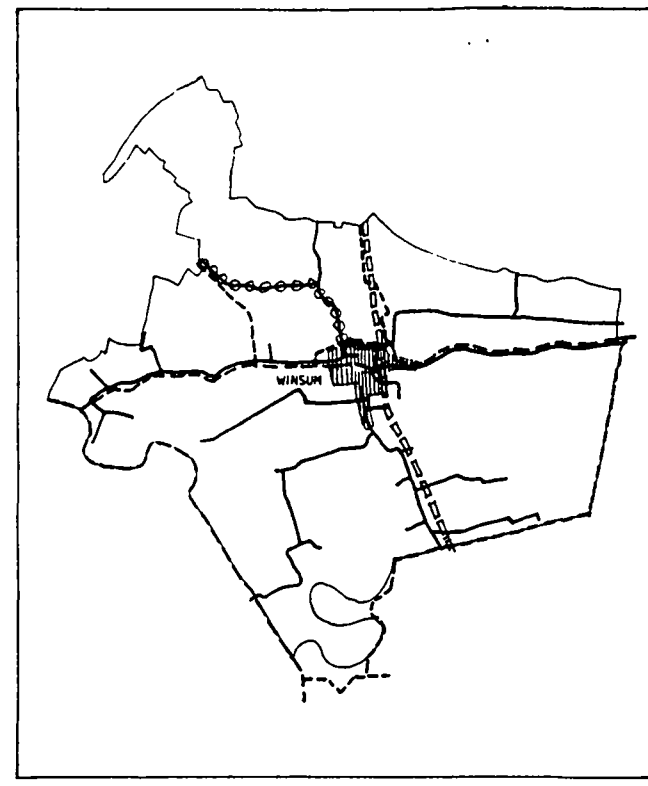

±1900

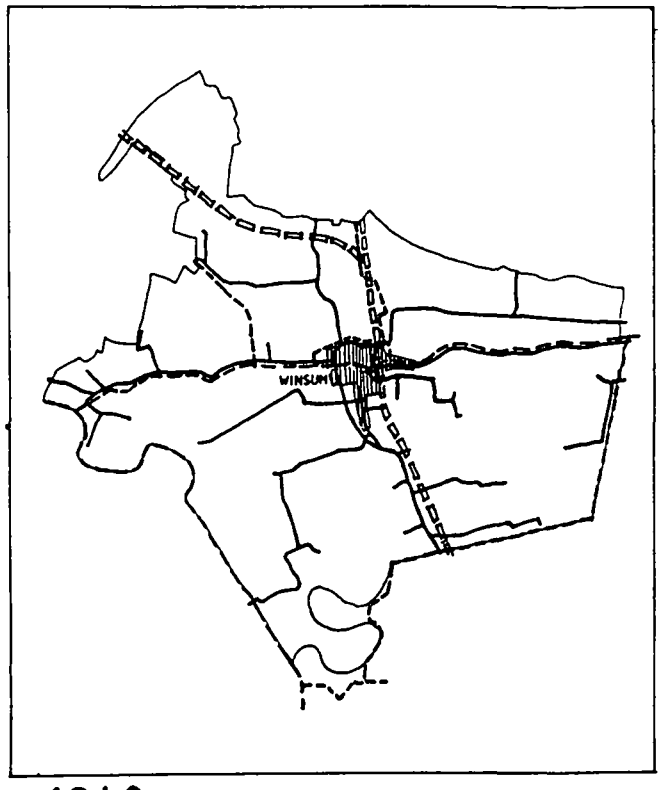

±1940

GEMEENTEGRENS
VERHARDE WEG
WATERWEG
SPOORWEG
PAARDETRAM

GEMEENTE WINSUM

0 1 2 3 4 5K

Een deel van de meanderende loop van het Reitdiep is in 1629 ten behoeve van het scheepvaartverkeer van de rest afgesneden. De oude rivierbedding is nog duidelijk in het landschap herkenbaar.

Het Winsumerdiep staat in westelijke richting in verbinding met het Reitdiep, dat in 1877 van de Lauwerszee wordt afgesloten door de aanleg van een sluis bij Zoutkamp. In oostelijke richting stroomt het Winsumerdiep naar Onderdendam, waar het uitmondt in het Boterdiep.

De Oude Ae vormt in het oosten de natuurlijke grens met de gemeente Bedum en het Wetsinger Maar, in het zuiden die met de gemeente Adorp. Beide waterwegen zijn gegraven, resp. vergraven, om de afwatering van het gebied te verbeteren. Ook het Omsnijdingskanaal is voor dit doel aangelegd.

Het Mensingeweersterloopdiep is eveneens voor de afwatering gegraven, maar vervulde daarnaast een belangrijke functie voor de scheepvaart. Via dit water waren namelijk de waterwegen in het noordwesten van de provincie bereikbaar.

Tot de opkomst van het wegverkeer waren de waterwegen van groot belang voor het personen- en goederenvervoer. Vracht- en beurtschepen voeren van Winsum via het Winsumerdiep en Boterdiep naar de stad Groningen.

4.3 Tram- en spoorwegen

In 1884 was door de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen de spoorlijn Groningen - Delfzijl via Sauwerd aangelegd. Zeven jaar later begon de Groninger Locaal Spoorwegmaatschappij (GLS) met de aanleg van de spoorweg Sauwerd - Roodeschool via o.a. Winsum, Warffum en Uithuizen. Deze spoorlijn werd in 1893 voor het publiek geopend. In Winsum werd een station met een stationskoffiehuis gebouwd (beide inmiddels afgebroken, resp. in 1971 en 1960). Tegenwoordig staat er een stalen abri.

Van 1897-1922 heeft er een paardetram gereden tussen Winsum en Ulrum, verzorgd door de Tramweg Maatschappij Winsum-Ulrum. Deze Maatschappij had in haar bloeitijd een exploitatie van acht ritten v.v. per dag. In Winsum was er aansluiting op de lokaaltreinen Groningen - Roodeschool; er stond dan ook een tramremise (1899) bij het station (nu verdwenen). Aan het andere eindpunt, in Ulrum, stond de omnibus gereed om de passagiers richting Zoutkamp te brengen. De paardetram werd in 1922 opgeheven toen de spoorlijn Winsum-Ulrum-Zoutkamp gereed kwam.

Deze spoorlijn was net als de lijn Sauwerd - Roodeschool door de GLS aangelegd. Al in 1908 was men begonnen met de aanleg, maar door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was de lijn pas in 1922 gereed. Erg lang is de lijn overigens niet in gebruik geweest: in 1938 werd hij voor het personenvervoer gesloten en in 1942 ook voor het goederenvervoer. Van de stationsgebouwen aan deze spoorlijn zijn alleen die in Leens en Ulrum nog in vrij gave staat. De stations van Eenrum en Wehe-den Hoorn zijn volledig verdwenen, terwijl dat in Zoutkamp deels door brand is verwoest en daarna sterk verbouwd.

4.4 Overig vervoer

Het vervoer over water was tot het eind van de 19de eeuw zeer belangrijk. Vanuit Winsum/Obergum voeren vracht- en beurtschepen regelmatig naar Groningen. Deze vorm van vervoer kreeg echter steeds meer concurrentie van het wegverkeer en de spoorlijn.

Na de aanleg van de spoorlijn Groningen - Delfzijl werd er in 1884 een omnibusdienst opgericht, die ritten verzorgde van Winsum naar Sauwerd. Daar konden de reizigers vervolgens op de trein stappen. Deze omnibusdienst werd in 1893 opgeheven toen de spoorlijn Sauwerd - Roodeschool gereed kwam. Toen werd er een nieuwe omnibusdienst ingesteld, deze keer van Winsum naar Wehe en Ulrum v.v. Deze omnibusdienst moest in 1897 het veld ruimen toen de paardetram tussen Winsum en Ulrum in werking trad.

Een deel van het goederenvervoer werd vanaf het begin van deze eeuw verzorgd door boderijders. Eerst met de hondekar of paard en wagen, maar later ook met de vrachtwagen, reden ze naar de stad Groningen om bestellingen voor de dorpsbewoners op te halen. Zo reed er in 1935 vanuit Obergum-Winsum vier maal per week een bodedienst naar Groningen.

5 Nederzettingsstructuur

5.1 Algemeen

In de gemeente ligt slechts één dorp, Winsum, dat bestaat uit de oude kern en de buurten Bellingeweer en Obergum. De verspreide bebouwing bestaat uit enkele gehuchten en verspreid voorkomende boerderijen en woningen. In deze paragraaf wordt een beeld geschetst van de groei van de bevolkings- en woningaantallen. In de volgende paragraaf wordt het dorp Winsum behandeld en in paragraaf 5.3 komt de verspreide bebouwing aan bod.

inwoners in de gemeente Winsum

jaar	1811	1859	1869	1879	1899	1930	1947	1987
aantal	1419	1896	1934	2236	2285	2699	3230	6406

woningen in de gemeente Winsum

jaar	1859	1899	1930	1947	1987
aantal	338	401	684	763	2216

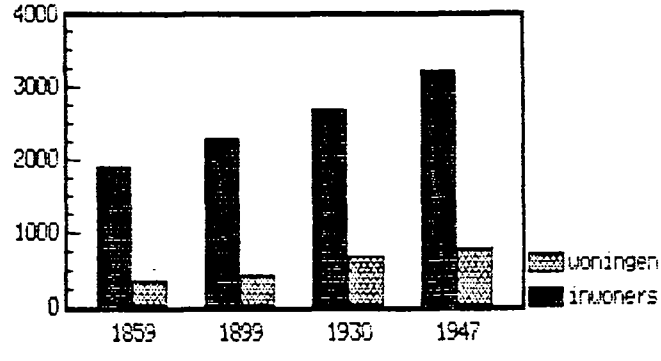

bronnen: - volkstellingen
- C.B.S.

Uit het cijfermateriaal blijkt dat het inwonertal, in de periode 1859-1947, een stijgend verloop laat zien. Tussen 1869-1879 groeit het bevolkingsaantal aanzienlijk met 302 personen. Deze stijging heeft waarschijnlijk te maken met de toegenomen werkgelegenheid in de landbouw en kleine industrieën als vlas- en steenfabrieken. Van 1930-1947 treedt eveneens een sterke toename van het inwonertal op: +531 personen. In deze periode ontstond een trek naar gemeenten waar een grotere kern tot ontwikkeling kwam en waar zich industriële bedrijven, winkels en ambachten concentreerden.

In 1987 is het inwonertal, vergeleken met 1947, zo goed als verdubbeld. Ditmaal is de stijging voor een groot deel te danken aan het feit dat Winsum een belangrijke forensengemeente van Groningen is geworden.

De woningvoorraad wordt tussen 1859-1899 uitgebreid met 63 panden, wat in verhouding met de bevolkingstoename een geringe stijging is. De woningbezetting gaat hierdoor omhoog van 5,6 in 1859 naar 5,7 personen per woning in 1899. In de periode 1899-1930 wordt er echter flink gebouwd en komen er maar liefst 283 woningen bij. De woningbezetting is in 1930 dan ook gedaald naar 3,9. In de zeventien jaar daarna komen er 79 woningen bij, een te geringe hoeveelheid om de sterke bevolkingstoename op te vangen. De woningbezetting is hierdoor in 1947 weer gestegen tot 4,2 personen per woning.

5.2 Nederzettingsstructuur per dorp

Winsum

Winsum bestaat van oorsprong uit twee wierdedorpen (zie kaart 'Gebieden', 1*), Obergum en Winsum, die van elkaar gescheiden worden door het Winsumerdiep. Obergum ligt ten noorden van het water en Winsum ten zuiden ervan. Het tweelingdorp groeide door zijn gunstige ligging aan belangrijke water- en wegverbindingen al vroeg uit tot een nederzetting van ambachtslieden en handelaren. Na de Tweede Wereldoorlog heeft Winsum/Obergum zich onder invloed van het forensisme sterk uitgebreid en is het aan het meer zuidelijk gelegen wierdedorp Bellingeweer vastgegroeid.

Winsum/Obergum is op advies van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg aangewezen als beschermd dorpsgezicht: "Kenmerkend voor de nederzetting is de aanwezigheid van een tweetal hoge wierden, van elkaar gescheiden door het Winsumerdiep. Dit karakteristieke gegeven, alsmede de goeddeels bewaard gebleven ruimtelijke structuur van de beide wierden vormen het motief voor een aanwijzing van Winsum/Obergum als beschermd dorpsgezicht".
(Toelichting op de aanwijzing van Winsum/Obergum tot beschermd dorpsgezicht. Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Zeist, 1978).

Obergum is van oorsprong een radiaire wierde met een ringweg. Centraal op de wierde staat de kerk uit de dertiende eeuw. De radiaire opbouw van de wierde is nu grotendeels verdwenen, maar de ringweg is nog wel aanwezig. De oudste bebouwing bevindt zich aan het zuidelijke deel van de ringweg (Westerstraat) met de achterzijde naar het Winsumerdiep gekeerd en aan het verlengde van deze straat in oostelijke richting (Oosterstraat). Van beide straten lopen smalle paden naar het water. Deze oudste bebouwing is kleinschalig van aard en bestaat voornamelijk uit arbeiderswoningen en kleine bedrijfjes uit de achttiende en negentiende eeuw. Door het ontbreken van beplanting hebben de straten een steenachtig karakter. Contrasterend hiermee is het open en landelijke karakter van het gebied rond de oude kerk op het midden van de wierde.

In tegenstelling tot Obergum is de wierdestructuur in **Winsum** minder duidelijk te herkennen. Het stratenpatroon stoort zich niet aan de grenzen van de wierde en er is geen ringweg. Over het midden van de wierde loopt de Hoofdstraat, de centrale weg die beide dorpen met elkaar verbindt. De oude kerk ligt ten oosten van de wierde. Een mogelijke verklaring voor de onduidelijke wierdestructuur is een korte onderbreking in de bewoning van (een deel van?) de wierde, waarschijnlijk tijdens de overstromingen van de Lauwerszee (850-1000 na Christus).

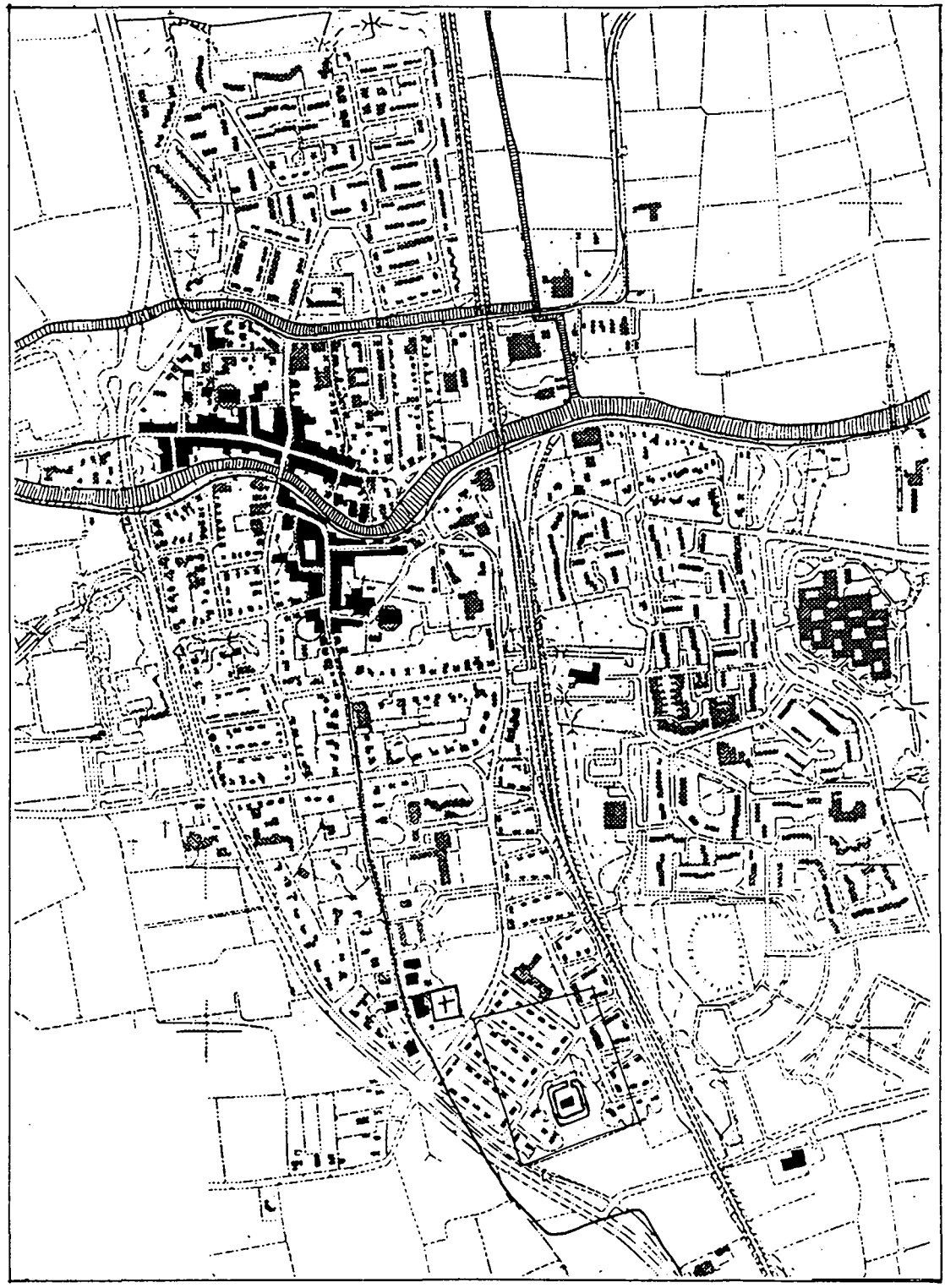

±1850

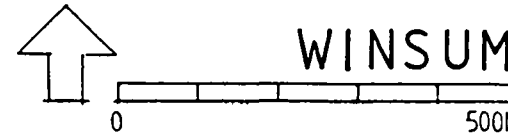

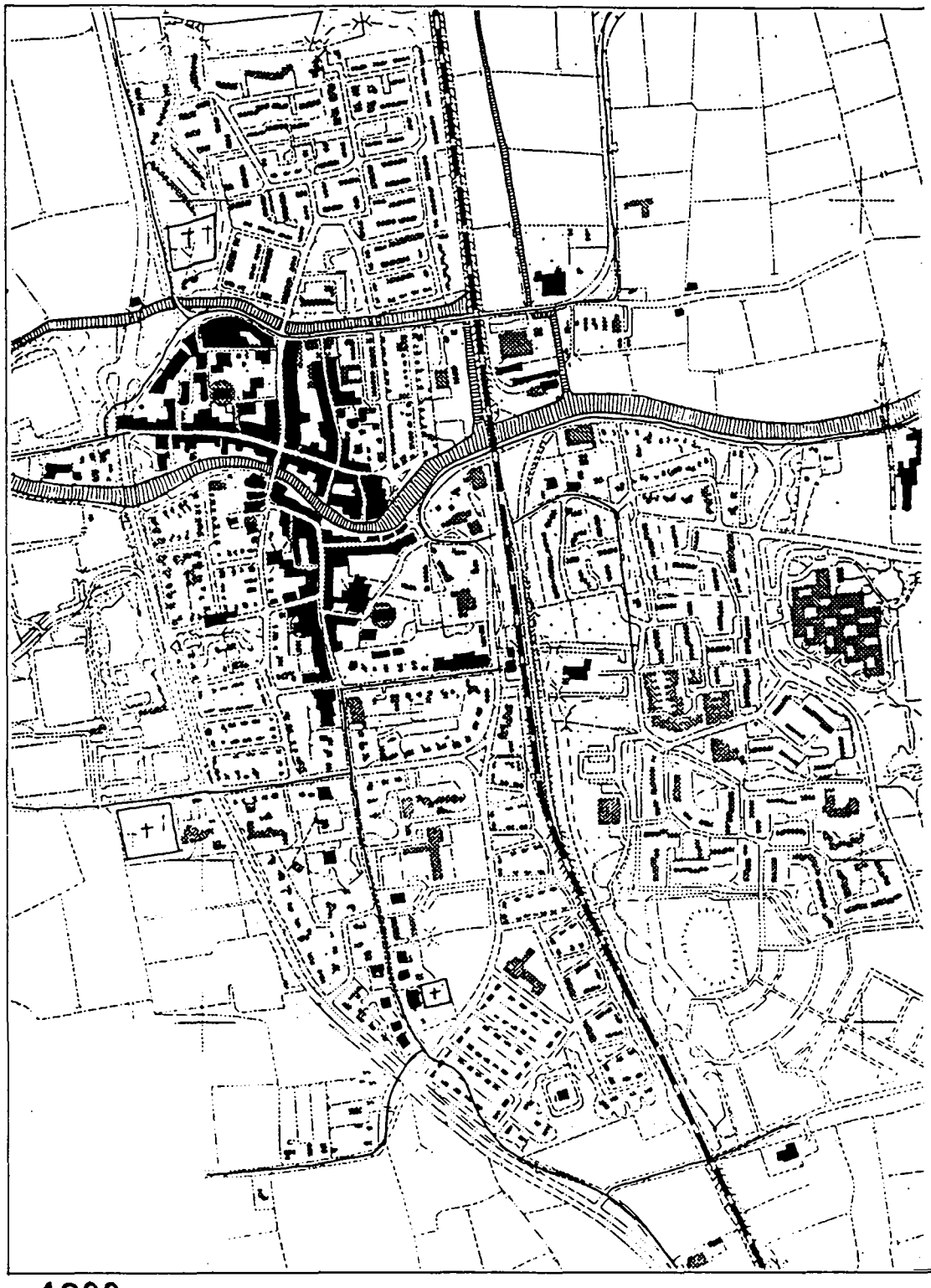

±1900

WINSUM

0

500

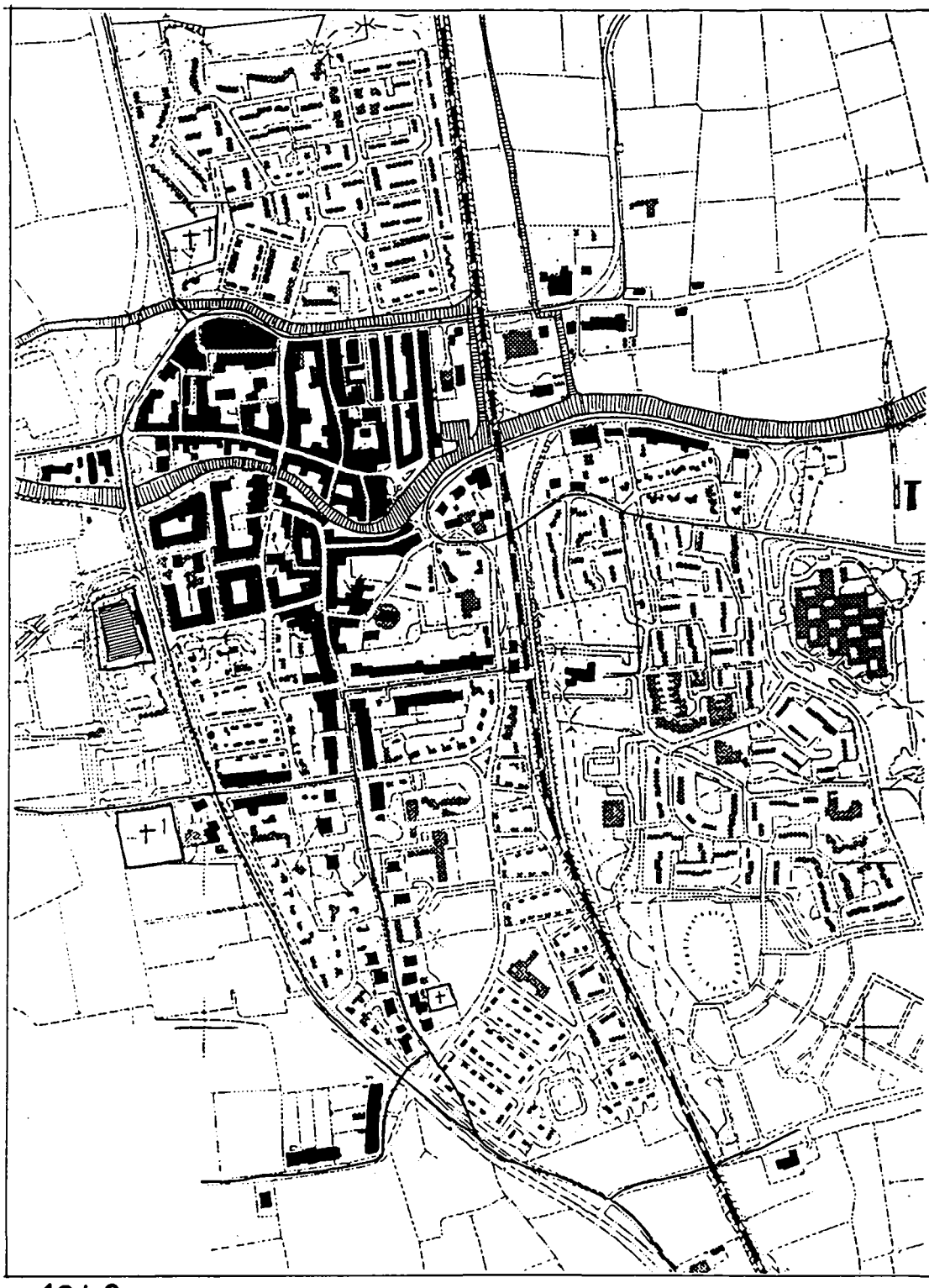

±1940

WINSUM

0

500M

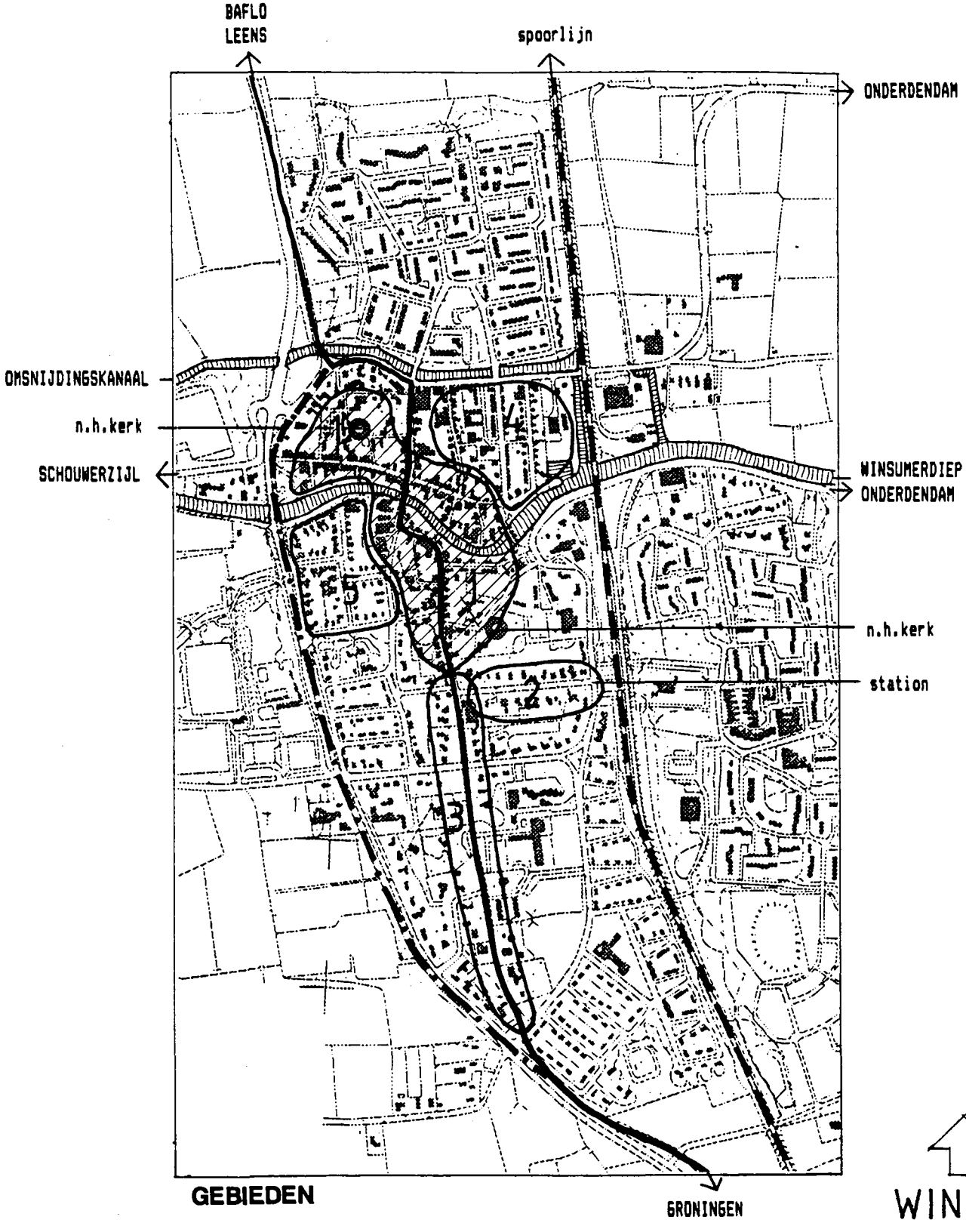
BAFLO
LEENS
spoorlijn
ONDERDENDAM
OMSNIJDINGSKANAAL
n.h.kerk
SCHOUWERZIJL
WINSUMERDIEP
ONDERDENDAM
n.h.kerk
station
GEBIEDEN
GRONINGEN
WINSUM

Hierbij werd de geul tussen Winsum en Obergum breder, en verdween de wierde van Winsum gedeeltelijk in de golven.

In 1276 wordt er in Winsum een klooster van de Dominicaner orde gesticht (gesloopt in de zestiende eeuw). Een verdere impuls voor de positie van het dorp vormde de vestiging van het geslacht Ripperda. Deze familie sticht in de vijftiende eeuw een tweetal borgen, die beide een eeuw later worden verwoest. Ook in Bellingeweer en Obergum hebben borgen gestaan.

De oudste bebouwing in Winsum bevindt zich voor een groot deel aan het Winsumerdiep. Net als in Obergum zijn de woningen met de achterzijde naar het water gekeerd. De oudste bebouwing bestaat voor een deel uit ruime woon- en winkelpanden (Hoofdstraat) en deels uit, voornamelijk, kleine woningen (Havenstraat en Molenstraat).

Voor 1850 zijn er verschillende kleine industrieën in Winsum/Obergum, zoals:

- een houtzaag- en oliemolen (in plm. 1900 verdwenen)
- een bierbrouwerij (in plm. 1900 verdwenen)
- een kalkbranderij (verdwenen)
- een koren- en een pelmolen (beide nog intact)
- twee scheepswerven (op één van deze scheepswerven is rond 1925 een dwarshelling gebouwd, die omstreeks 1980 is gerestaureerd).

1850-1900

In deze periode breidt de bebouwing aan de Hoofdstraat O(bergum) zich uit in noordelijke richting en die aan de Hoofdstraat W(insum) in zuidelijke richting. In Obergum worden de ringweg en de Schoolstraat (parallel aan de Hoofdstraat) volgebouwd. Hiermee krijgt Obergum een nieuwe noordelijke begrenzing: het Omsnijdingskanaal. Na de aanleg van de spoorlijn in 1893 komt er een verbindingsweg (Stationsweg) tussen het station en de Hoofdstraat W.

Aan de Hoofdstraat komen voornamelijk winkels en horeca-bedrijven. Een opvallend pand is de o.l. school (nu openbare bibliotheek) die in 1888 bij de Hoofdstraat W. wordt opgericht. Het gebouw doet meer denken aan een station dan aan een school. Langs de ringweg (de Wierdaweg) worden voornamelijk eenvoudige woningen neergezet en aan de Schoolstraat arbeiderswoningen. In 1879 wordt er een Joodse Synagoge in de Schoolstraat gebouwd. Ver van de bedrijvigheid in het dorp is in 1866 bij de Munsterweg, verscholen achter een boerderij, de Joodse begraafplaats aangelegd. Deze ligt er nu nog steeds, verwaarloosd, maar mooi.

Met de openstelling van het spoor in 1893 breidt het aantal industrieën zich uit. De spoorwegen speelden namelijk een belangrijke rol in de distributie van steenkool en bevorderden door de regelmatige aanvoer van de benodigde energie het gebruik van stoommachines. Tevens konden geproduceerde goederen snel worden afgevoerd. Zo wordt in 1894 de stoomzuivelfabriek "De Nieuwe Onderneming Winsum Obergum" ofwel NOWO opgericht (in 1978 gesloopt), komt er een vlasbewerkingsfabriek bij (nu verdwenen) en ondergaat de baksteenindustrie (zie paragraaf 5.3) een aanzienlijke uitbreiding. Ook wordt er in de omgeving van het station een stoomtimmerfabriek gebouwd, tegenwoordig onderkomen voor verschillende bedrijfjes.

1900-1940

Tussen 1900 en 1940 worden er twee uitbreidingsplannen gemaakt (een voor Obergum en een voor Winsum), om de groei van het dorp op te vangen. Verder groeit de Stationsweg vol en breidt de Hoofdstraat W. zich uit in zuidelijke richting. In de bestaande kern vindt verdichting en vervanging van oude bebouwing plaats.

Aan de Stationsweg (zie kaart 'Gebieden', 2*) worden woningen gebouwd voor rentenierende boeren en andere kapitaalkrachtige burgers die de nabijheid van het spoor waarderen. De bebouwing aan deze straat biedt een gevarieerd beeld van villabouw van eind negentiende eeuw tot en met de jaren dertig. De panden zijn vrijstaand met ruime tuin rondom. Op de hoek met de Hoofdstraat komt in 1916 een fraai post- en telegraafkantoor, dat nu nog steeds als zodanig in gebruik is.

De villabebouwing zet zich voort langs de Hoofdstraat W. richting Bellingeweer (zie kaart 'Gebieden', 3). Hierdoor groeit het landelijke Bellingeweer aan Winsum vast.

Het uitbreidingsgebied in Obergum (zie kaart 'Gebieden', 4) ligt tussen de Onderdendamsterweg, het Winsumerdiep, de Schoolstraat en de spoorlijn. Parallel aan de Schoolstraat komen twee nieuwe straten (de Nieuwstraat en de Tuinbouwstraat) die halverwege door een tussenpad met elkaar worden verbonden. Aan de kant van het Winsumerdiep wordt de Haven aangelegd die de onderste begrenzing van het gebied vormt. De uitbreiding is vrij 'stedelijk' van aard. Met name aan de Nieuwstraat worden door Woningbouwvereniging 'De Wierden' tussen 1918 en 1920 een drietal blokken met woningen en een winkel direct aan de weg geplaatst. Dit type bebouwing zet zich deels voort -om de hoek- aan de Onderdendamsterweg. Opvallend in deze wijk is de bouw van een armenhofje omstreeks 1915.

Het hofje wordt door de gemeente gebouwd en ligt verscholen achter de bebouwing van de Nieuwstraat. Vlak bij het Hofje, op de hoek van de Onderdendamsterweg, ligt Huize Dinckum, oorspronkelijk een tehuis voor daklozen en later bejaardentehuis (nu woonhuis). Aan de Tuinbouwstraat (1920-1930) komen vrijstaande, tamelijk eenvoudige particuliere woningen, eveneens direct aan de weg.

Het uitbreidingsplan van Winsum stamt uit eind jaren twintig en is 'landelijker' van opzet. Het plan behelst de invulling van het gebied tussen het Winsumerdiep, de Wierdaweg, de Regnerus Praediniusstraat en de Geert Reindersstraat (zie kaart 'Gebieden', 5). De particuliere woningen in het gebied zijn vrijstaand, hebben een voor- en achtertuin en bevinden zich op dezelfde rooilijn.

Vlak bij dit gebied, aan de andere kant van de Wierdaweg, komt in 1933 een eerste vorm van recreatie: een openluchtzwembad. Het wordt gebouwd in het kader van de bestrijding van de werkloosheid. In 1973 wordt het bad vervangen door een nieuw.

* onder 'Gebieden' worden verstaan die plekken in het dorp die de aandacht verdienen omdat de bebouwing er overeenkomst vertoont qua ouderdom en/of type en/of architectonische kenmerken. Een uitzondering hierop vormt 'Gebied 1' dat de oude kern aangeeft.

5.3 Verspreide bebouwing

Verspreide bebouwing komt voor in de vorm van gehuchten zoals Alinghuizen, Maarhuizen, Ranum en Schilligeham en verder in de vorm van verspreid liggende boerderijen.

Langs het Winsumerdiep is de steenindustrie te vinden. Deze tak van industrie heeft zich voornamelijk voor de MIP-periode ontwikkeld en zich na 1850 uitgebreid. Vernieuwingen in de MIP-periode (rond 1900) zijn de invoering van de stoommachine en de ringoven. Er stonden een viertal steenfabrieken aan het Winsumerdiep, zowel ten noorden als ten zuiden van het water. De kalkarme knipklei waaruit de grond ten oosten van Winsum bestaat (zie paragraaf 2.1) was zeer geschikt voor de produktie van bakstenen, die helderrood van kleur werden. De fabrieken werden vanwege de vervoersmogelijkheden nabij het water gebouwd. Voor de arbeiders kwamen er bij de fabrieken eenvoudige woningen te staan. Tegenwoordig staan er nog drie steenfabrieken, waarvan een op de grens met de gemeente Bedum ligt. Geen van de drie doet tegenwoordig nog dienst als steenfabriek. Ze zijn of verbouwd tot opslagruimte, of vervallen tot ruïne. Van de bijbehorende arbeiderswoningen zijn er slechts enkele over.

In Alinghuizen en Schilligeham, gelegen ten zuidwesten van Winsum, hebben kloostervoorwerken (boerderijen behorend tot een klooster) gestaan. Tegenwoordig bestaan beide gehuchten uit respectievelijk twee en drie boerderijen, die van oorsprong van voor 1850 dateren.

Ten noordwesten van Winsum ligt Maarhuizen. Het is een wierde, waarvan de structuur door afgravingen en door de aanleg van de provinciale weg sterk is aangetast. Op de wierde heeft een kerk gestaan, maar deze is waarschijnlijk al in de achttiende eeuw gesloopt. Er is nog wel een kerkhof en verder staan er twee boerderijen van voor 1850.

Ranum is een vrij hoge wierde ten noorden van Winsum, waarvan de grens wordt aangegeven door een ringsloot en ringweg. Ook in dit gehucht heeft een kerk gestaan, die echter in 1820 is gesloopt. Net als in Maarhuizen is het bijbehorende kerkhof gespaard gebleven. Daarnaast staan er op de wierde nog enkele boerderijen van voor 1850.

De verspreid liggende boerderijen zijn voor het grootste deel (circa 35) gebouwd voor 1850. In de periode tot 1940 komen er nog ongeveer tien boerderijen bij. Ze zijn voornamelijk geconcentreerd langs de vaarwegen.

6 Inventarisatie stedebouw en bouwkunst

De inventarisatie van stedebouw en bouwkunst heeft als doel inzicht te krijgen in de stedebouwkundige ontwikkelingen die binnen de gemeente hebben plaatsgevonden en in wat er aan waardevolle structuren, complexen en objecten bewaard is gebleven.

De inventarisatie bestaat uit een stedebouwkundig veldonderzoek en een inventarisatie van de bouwkunst.

6.1 Stedebouwkundig veldonderzoek

Door middel van een stedebouwkundig veldonderzoek worden de globale bevindingen over de ontwikkelingen binnen de verschillende kernen in de gemeente geverifieerd. Wanneer er in een nederzetting in de periode 1850-1940 een noemenswaardige ruimtelijke ontwikkeling heeft plaatsgevonden wordt deze op basis van een stedebouwkundige typologie in kaart gebracht. De stedebouwkundige typologie kent een hoofdindeling naar oorspronkelijke functie en ruimtelijke opbouw. Ze onderscheidt de volgende gebieden:

1 stedelijk ingerichte gebieden
1.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)
1.2 stedelijke villagebieden (functie: wonen)

2 niet-stedelijk ingerichte gebieden
2.1 algemeen (functie: gemengd of wonen)
2.2 tuinwijkachtige ontwikkelingen (functie: wonen)
2.3 villagebieden (functie: wonen)

3 gebieden zonder woonfunctie
3.1 industriegebieden (functie: industrie/bedrijvigheid/handel/verkeer)
3.2 groene gebieden (functie: openluchtrecreatie, begraafplaatsen etc.)

andere aanduidingen:
-lineaire ontwikkelingen (functie: gemengd of wonen)
-bestaande kern voor 1850
-gereconstrueerd gebied
-hoofdinfrastructuur

In de gemeente Winsum heeft alleen in het dorp Winsum een vermeldenswaardige uitbreiding plaatsgevonden (zie hoofdstuk 5.2, kaart 'Gebieden' bij Winsum). De stedebouwkundige typologie is op de volgende pagina in kaart gebracht.

STEDEBOUWKUNDIGE TYPOLOGIE

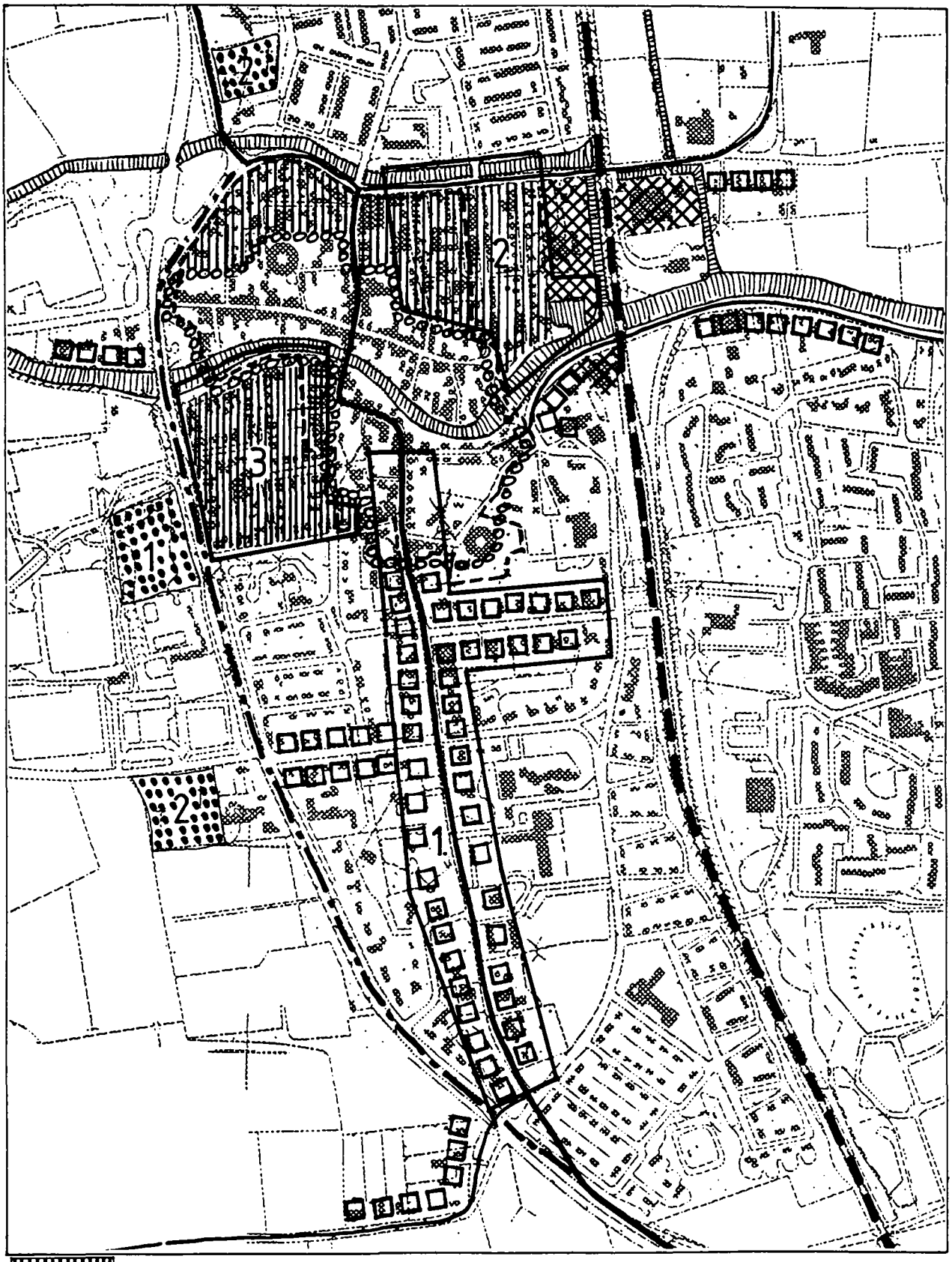

Niet stedelijk algemeen

Industrie en bedrijven

Groene gebieden (1 zwembad 2 begraafplaats)

Gebied met bijzonder waarde

Lineaire ontwikkeling

Hoofdweg

Weg aangelegd in 1937

Waterweg

Spoorlijn

Bestaande kern voor 1850

Beschermd dorpsgezicht

WINSUM

0 100 250M

6.2 Gebied met bijzondere (stedebouwkundige) waarden

Op basis van de locale inventarisatie en het stedebouwkundig veldonderzoek kan worden besloten een bepaald gebied als 'bijzonder' aan te duiden. Een dergelijke waardering heeft als doel enig onderscheid aan te brengen in de aard en kwaliteit van de grote hoeveelheid bebouwd oppervlak in de periode 1850-1940. Om zo'n gebied aan te kunnen duiden zijn de volgende criteria ontwikkeld:
een gebied kan bijzondere waarde hebben vanwege zijn

1 intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit
2 bijzondere historische betekenis
3 stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving
4 gaafheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)
5 zeldzaamheid (van de onder 1 t/m 3 genoemde kwaliteiten)

In Winsum zijn drie gebieden met bijzondere waarden aangewezen: de Stationsweg/Hoofdstraat W./Bellingeweer, de uitbreiding in Winsum en die in Obergum (zie kaartje stedebouwkundige typologie).

Gebied 1: Stationsweg/Hoofdstraat W/Bellingeweer

Bellingeweer is van oorsprong een gehucht op een wierde ten zuiden van het dorp Winsum. Tegenwoordig heet de weg die gehucht en dorp met elkaar verbindt Bellingeweer. Tot de aanleg van de provinciale weg aan de westzijde van Winsum in 1928 maakte Bellingeweer deel uit van de doorgaande weg van Groningen via Winsum naar Baflo. In Winsum gaat hij over in de Hoofdstraat W, die doorloopt tot het Winsumerdiep.

De enigszins kronkelige Bellingeweer heeft aan weerszijden een bomenrij met sloot. De bebouwing ligt onregelmatig verpreid langs de weg op ruime percelen grond. Ze biedt een afwisseling van villabebouwing, rentenierswoningen, boerderijen en meer eenvoudige woningen, voor het merendeel van voor 1900. Aan het begin van de weg staat nog steeds het tolhuis, wat duidt op de belangrijke doorgangsfunctie van Bellingeweer.

Met de aanleg van de spoorlijn Sauwerd-Roodeschool in 1893 krijgt Winsum een station en zijn eerste uitbreiding, de Stationsweg. De weg vormt de verbinding tussen het spoor en de Hoofdstraat W.

Aan weerszijden van de Stationsweg liggen villa's, variërend in ouderdom en bouwstijl, op diepe kavels grond. Door de ruime tuinen en de boombeplanting krijgt de straat een groen, landelijk aanzien.

Onder andere door de aanleg van het spoor heeft in Winsum uitbreiding naar het zuiden plaatsgevonden en is de bebouwing aan Bellingeweer en Hoofdstraat W naar elkaar toegegroeid. De beide straten zijn totaal verschillend van karakter. Biedt Bellingeweer met zijn bomen, sloten en in het groen verscholen bebouwing een landelijke aanblik, de Hoofdstraat W, met zijn dicht aaneengesloten winkelbebouwing (eind 19de, begin 20ste eeuw) direct aan de straat, geeft de indruk van een 'stedelijk' centrum. De overgang tussen beide gebieden wordt gevormd door het meest zuidelijke deel van de Hoofdstraat W. Vanaf de hoek Geert Reinderstraat gaat de dichte, direct aan de straat gelegen bebouwing langzaam over in een meer open bebouwing, van de straat gescheiden door een sloot en tuin, die meer aansluit bij de bebouwing aan de Stationsweg.

Deze tegenstelling 'landelijk'-'stedelijk', open - gesloten geeft samen met het overgangsgebied richting station, dit zuidelijke deel van Winsum een bijzonder karakter.

Criteria voor aanduiding van gebieden met bijzondere waarden

Gebied 1 Stationsweg/Hoofdstraat W./Bellingeweer

		gebied 1
I	Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:	
	1 kwaliteit van het ruimtelijk concept	
	2 betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/ voorzieningen	
	3 betekenis vanwege architectonische/architectuur-historische kwaliteiten	+
	4 betekenis vanwege specifieke vorm voor specifiek functionele ontwikkeling.	+
II	Bijzondere historische betekenis, zoals:	
	1 structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling	+
	2 betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken	
	3 betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).	
III	Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:	
	1 betekenis als onderdeel van een groter geheel	
	2 betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving	+
	3 betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.	+
IV	Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	+
V	Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	+*

* op regionale schaal
** op locale schaal

Gebied 2: Uitbreiding Obergum

De tweede uitbreiding van Winsum is het gebied dat begrensd wordt door het Winsumerdiep, het Omsnijdingskanaal, het spoor en de Schoolstraat.

Rond 1910 wordt begonnen met de invulling van het gebied ten oosten van de bestaande bebouwing van Obergum en het spoor. Parallel aan de Schoolstraat worden twee wegen aangelegd, de Nieuwstraat en de Tuinbouwstraat, die halverwege via een dwarsweg met elkaar worden verbonden. Aan de zuidkant monden beide straten uit in een open, pleinvormige ruimte aan het Winsumerdiep, de Haven, en aan de noordkant komen ze uit op de Onderdendamsterweg, die evenwijdig aan het Omsnijdingskanaal loopt. Tussen de Schoolstraat en de Nieuwstraat in komt een pad, dat toegang geeft tot een blokje woningen.

De bebouwing aan de verschillende straten is te onderscheiden in gemeentewoningen, woningwetwoningen en particuliere woningen. De gemeente bouwt aan het pad achter de Nieuwstraat een opvallend, U-vormig blokje armenwoningen, het Hofje, dat gegroepeerd is rond een groenperkje.

Vanaf eind jaren tien wordt door 'Bouwstichting De Wierden' begonnen met de bouw van een vijftal blokken woningwetwoningen. Vier daarvan komen aan de Nieuwstraat, en een aan de Tuinbouwstraat te staan. De woningen staan direct aan de straat.

In de jaren twintig en dertig vindt een aanvulling van de bebouwing plaats in de vorm van kleine vrijstaande, particuliere woningen. Deze worden voornamelijk aan de Tuinbouwstraat gebouwd. Net als de woningwetwoningen komen ze direct aan de straat te staan, maar door de open ruimtes tussen de huizen en het af en toe uitspringen van een erker wordt de strengheid van de straat wat doorbroken.

Door deze variatie in bebouwing heeft iedere straat zijn eigen karakter. De Nieuwstraat met als hoofdmoot de strakke blokken woningwetwoningen levert een kaarsrechte, grotendeels gesloten straatwand. De Tuinbouwstraat maakt door zijn bijna geheel vrijstaande bebouwing een minder strenge indruk, terwijl de Haven, vooral door het uitzicht op het Winsumerdiep, een open karakter heeft.

In het begin van de jaren tachtig is door renovatie en herinrichting van de straat (drempels etc.) het oorspronkelijke karakter van het wijkje wat verloren gegaan.

Criteria voor aanduiding van gebieden met bijzondere waarden

Gebied 2 **Uitbreiding Obergum**

		gebied 2
I	Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:	
	1 kwaliteit van het ruimtelijk concept	
	2 betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/ voorzieningen	
	3 betekenis vanwege architectonische/architectuur-historische kwaliteiten	+
	4 betekenis vanwege specifieke vorm voor specifiek functionele ontwikkeling.	+
II	Bijzondere historische betekenis, zoals:	
	1 structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling	+
	2 betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken	
	3 betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).	
III	Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:	
	1 betekenis als onderdeel van een groter geheel	+
	2 betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving	+
	3 betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.	
IV	Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	±
V	Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	+*

* op regionale schaal
** op locale schaal

Gebied 3: Uitbreiding Winsum

Het uitbreidingsplan van Winsum, dat stamt uit het eind van de jaren twintig, omvat het gebied tussen het Winsumerdiep, de Wierdaweg, de Geert Reindersstraat (met park) en de Regnerus Praediniusstraat.

Het rechthoekig stratenpatroon sluit in eerste instantie aan op de reeds bestaande infrastructurele elementen als het Winsumerdiep, de Hoofdstraat W.en een reeds bestaand deel van de Geert Reindersstraat (haaks op de Hoofdstraat W.). Centraal in het gebied ligt een rechthoekig 'pleintje' dat gevormd wordt door een verspringing in de rooilijn van de Wigbolt Ripperdastraat en het niet op elkaar aansluiten van de dwarswegen, de Reitdiepstraat en de Kloosterstraat.

De bebouwing in het gebied bestaat uit een mengeling van eenvoudige (Reidiepstraat en het smallle deel van de Wigbolt Ripperdastraat) en luxieuze particuliere woningen. De woningen variëren in ouderdom van circa 1928-1940. Ze zijn vrijstaand (een- of twee-onder-een-kap), hebben een kleine voor- en een ruimere achtertuin en liggen op dezelfde rooilijn. De meeste woningen verwijzen qua bouwstijl naar de 'Amsterdamse School'.

De bestrating is kort geleden vervangen door een nieuwe klinkerbestrating met hier en daar een parkeerhaventje of groenperkje met boom.

Het gebied valt op door de relatief gave bebouwing en enkele mooie zichtlijnen, zoals die van de Kloosterstaat met de molen aan de Molenstraat.

Criteria voor aanduiding van gebieden met bijzondere waarden

Gebied 3 **Uitbreiding Winsum**

		gebied 3
I	Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:	
	1 kwaliteit van het ruimtelijk concept	±
	2 betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/ voorzieningen	
	3 betekenis vanwege architectonische/architectuur-historische kwaliteiten	+
	4 betekenis vanwege specifieke vorm voor specifiek functionele ontwikkeling.	
II	Bijzondere historische betekenis, zoals:	
	1 structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling	+
	2 betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken	
	3 betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering).	
III	Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:	
	1 betekenis als onderdeel van een groter geheel	+
	2 betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving	+
	3 betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel.	
IV	Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	+
V	Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)	+*

* op regionale schaal
** op locale schaal

6.3 Inventarisatie van de bouwkunst

De inventarisatie van de bouwkunst heeft als doel de (meest) kenmerkende objecten en complexen voor de ruimtelijke, functionele en architectuur-historische ontwikkelingen in de periode 1850-1940 vast te leggen. Essentieel voor de inventarisatie is dat ze 'breed' wordt uitgevoerd. Omdat er in de periode 1850-1940 erg veel gebouwd is heeft de Rijksdienst voor Monumentenzorg als uitgangspunt geformuleerd dat er bij de selectie van objecten/complexen sprake moet zijn van een "herkenbare mate van representativiteit voor de cultuurhistorische ontwikkelingen van de betreffende bouwperiode in de ruimste zin van het woord".

Om het wat overzichtelijker te maken is voor de inventarisatie in de provincie Groningen een onderscheid gemaakt tussen twee categorieën objecten/complexen:

1 die objecten/complexen die een sociaal, economisch of cultuur-historisch belang vertegenwoordigen. Binnen deze categorie vallen objecten/complexen als fabrieken, scholen, kerken, bruggen, boerderijen etc.

2 die objecten die een representatief beeld geven van de woonbebouwing in de verschillende gemeenten.
Daarnaast kan er bij beide categorieën sprake zijn van een extra, de architectonische kwaliteit betreffende, waardering.

Als algemene regel bij de selectie van deze twee categorieën bouwwerken geldt dat ze gaaf moeten zijn. Dat wil zeggen, er mogen aan het bouwwerk geen ingrepen hebben plaatsgevonden die het in zijn grondvorm hebben aangetast. (Gaaf betekent dus niet per se: goed onderhouden.) Er zijn natuurlijk uitzonderingen op de regel. Het gaat dan om voorbeelden van objecten/complexen die zeer schaars zijn in de provincie als geheel of in de gemeenten afzonderlijk. Bij dergelijke voorbeelden wordt het criterium gaafheid vervangen door dat van schaarsheid/zeldzaamheid.

Op de volgende pagina staat een kaart waarop alle in deze gemeente geïnventariseerde objecten met een stip zijn aangegeven.

De resultaten van de objectinventarisatie zijn verzameld in een aparte bijlage (Inventarisatie van de Bouwkunst), waarin zijn opgenomen een volledige uitdraai van de inventarisatieformulieren, een afbeelding van alle geïnventariseerde objecten en een lijst met adressen van de panden.

GEINVENTARISEERDE OBJECTEN

WINSUM

0 300

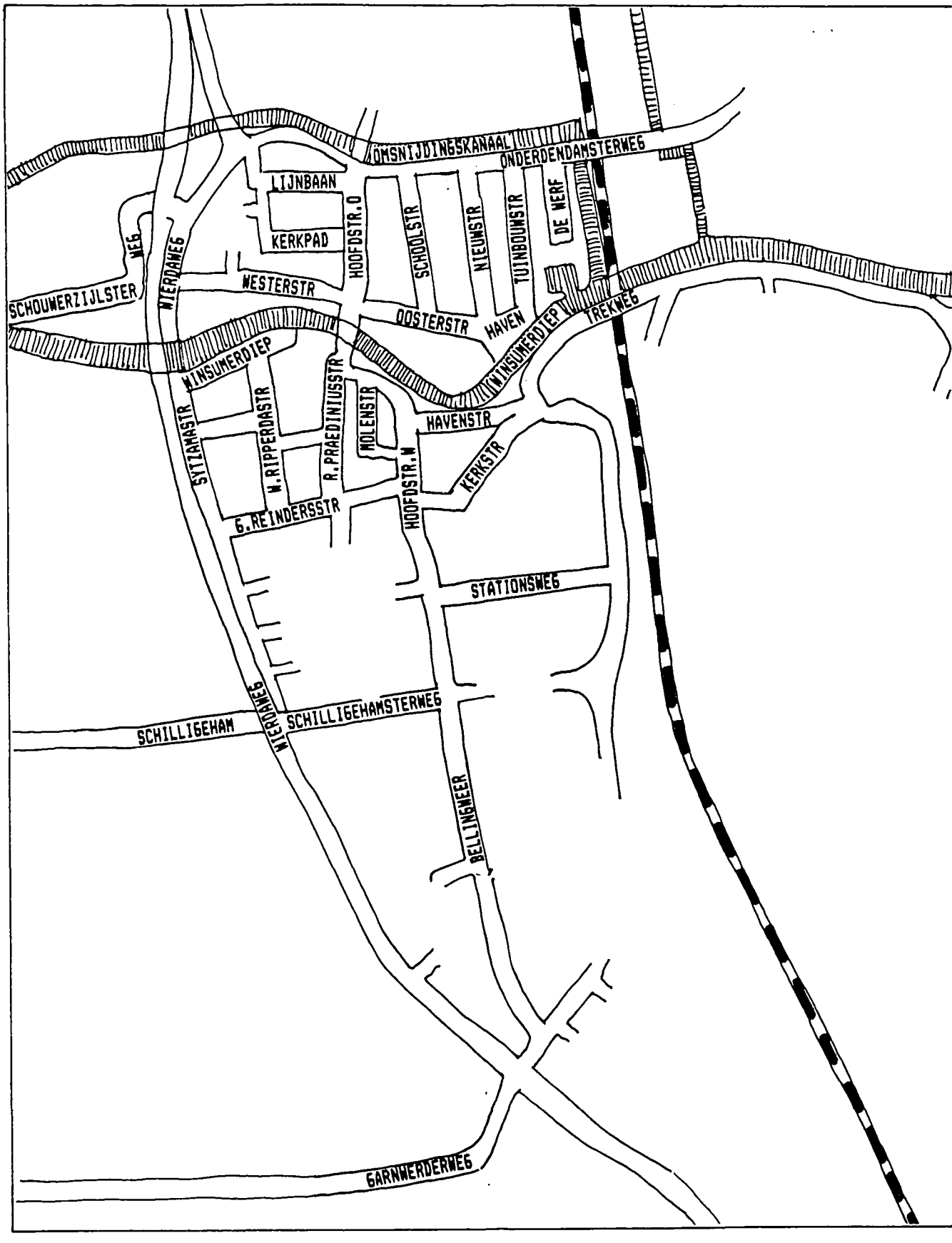
OMSNIJDINGSKANAAL
ONDERDENDAMSTERWEG
LIJNBAAN
KERKPAD
HOOFDSTR.O
SCHOOLSTR
NIEUWSTR
TUINBOUWSTR
DE WERF
WESTERSTR
SCHOUWERZIJLSTER
WEG
WIERDAWEG
OOSTERSTR
HAVEN
TREKWEG
WINSUMERDIEP
WINSUMERDIEP
SYTZAMASTR
W.RIPPERDASTR
R.PRAEDINIUSSTR
MOLENSTR
HAVENSTR
KERKSTR
HOOFDSTR.W
G.REINDERSSTR
STATIONSWEG
SCHILLIGEHAM
SCHILLIGEHAMSTERWEG
WIERDAWEG
BELLINGWEER
GARNWERDERWEG

EENRUM

BAFLO

LEENS

EZINGE

ADORP

BEDUM

De Meeren

Ranum

Takkebos

Maarhuizen

Maarhuizen

Italië

Rodes

Onderdendamsterweg

Steenfabr.

Obergum

Winsumerdiep

Steenfabr.

Muesstreweg

Steenfabr.

t Wildevaart

Winsum

Sponpark

Nimmer dor

Schilligeham

Huizezicht

Weidelpst

Groenhave

Tijum

Winsumermeeden

Oude Diepe

Velcum

Alinghuizen

Wetsinge

meer

Kl Garnwerd

Garnwe

De Raken

GEINVENTARISEERDE BOERDERIJEN

GEMEENTE WINSUM

0 1 2

Literatuurlijst

- Dorpsvernieuwing Obergum-Oost (Winsum). Projektverslag. Groningen, 1977.

- Fysische geografie, botanie en ornithologie. Noord-Groningen - Vierendeel. Provinciale Planologische Dienst van Groningen, 1985.

- Hartsema, D. en Mollema, W. Met de boderijders naar Groningen. Bedum, 1987.

- Hofstee, E.W., Groningen van grasland naar bouwland 1750-1930. Wageningen, 1985.

- Meijering, J.J. en A. Spakman. Archeologische en cultuurhistorische terreinen in de provincie Groningen. Provinciale Planologische Dienst van Groningen, 1985.

- Provinciale almanak voor Groningen 1983.

- Raamplan waterwegen provincie Groningen. Provinciale Planologische Dienst van Groningen, 1978.

- Roeleveld, W., The Groningen coastal area. Amsterdam, 1974.

- Schroor, M., De landelijke lijn. Kavelpatronen en lineaire elementen in het Groninger landschap, cultuurhistorisch bekeken. Provinciale Planologische Dienst van Groningen, 1987.

- Toelichting op de aanwijzing van Winsum/Obergum tot beschermd dorpsgezicht. Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Zeist, 1978.

- Winsum, Gedenkboek 1982. W.J. Formsma e.a. Groningen, 1982.

- Wolters, J.B., Winsums verleden. Groningen, 1957.

kaarten:

- Gemeente-atlas van de provincie Groningen 1867. Kuyper, J., Leeuwarden-Hugo Suringar.

- Kaart van alle bevaarbare vaarten en kanalen in de provincie Groningen, 1:100.000.

- Topografische kaart 1853, 1:50.000.

- Topografische kaart 1905, 1:25.000.

- Topografische kaart 1933, 1:25.000.